

HEINRICH VON KLEIST, AVAGY AZ ELVISELHETETLEN

Az egyik fontos pályatárs, Heinrich Zschokke tudósít a következő rémületesen mulatságos esetről: amikor Kleist baráti társaságban felolvasta A SCHROFFENSTEIN CSALÁD című szomorújátékát, a hallgatóság – magával a szerzővel egyetemben – „oly viharos és fékezhetetlen” nevetésben tört ki, hogy a darabot záró gyilkossági jelenetig aznap már nem is lehetett eljutni. Szavai hitelét magam is alátámaszthatom egy anekdotával: nemrég egy német képzőművészekből álló társaságban Kleistre terelődött a szó, megkértem az egyik festőt, hogy olvassa fel a költő öngyilkostársának, Henriette Vogelnek utolsó levelét, mely hevenyészett fordításban imígyen kezdődik: „*Én Henrikem, én jácintágyásom, gyönyöröm tengere, hajnal- és alkonypirom, eolhárfám, harmatom*”; és ugyanebben a modorban folytatódik még egy oldalon át. Ám a lap végéig nem lehetett eljutni, oly viharos és végtelennek tűnő volt a társaságból felszakadó röhögés. Az egyik persze magánlevél, míg a másik szöveg műalkotás, ám fogadtatásuk azonossága mélyen igazolja Márton László ragyogó esszéjének finom megállapítását: „*Kleist feltétlen bizalmat és halálos odaadást követel hőseitől (s tudjuk, hogy magánéletében is javarészt e kettős követelés helyettesítette a barátságot és a szerelmet)...*” (Nappali ház, 1994/4.) Kétségtelen, hogy Henriette Kleist-hősnővé vált, gesztusaiban, nyelvhasználatában ott tombol az író megköltött alakjainak hisztérikus megszállottsága.

A halálos odaadás monomániássá tesz. Ez a tébolyodott ragaszkodás egyetlen dologhoz gyakran nevetségesen hat, elviselethetetlen. Kleist majdnem minden hőse a következetesség tragikomédiáját éli

meg. A LELENC című novellában Antonio Piachi, miután nevelt fia meggyilkolásáért halálra ítélik, nem hajlandó a papoktól elfogadni a feloldozást, ám „*az egyházi államban az a törvény, hogy addig senki bűnöst nem lehet kivégezni, amíg a feloldozást meg nem kapta*”. De mindhiába papolnak, könyörögnek, érvelnek, fenyegetőznek az egyháziak, Piachi vasakarattal ragaszkodik a maga álláspontjához: „*Mert nem akarok üdvözülni. Mert a pokolnak legmélyebb mélységére akarok alászállni. Mert Nicolót, aki bizonyára nincs a mennyben, fel akarom kutatni, és bosszúvágyam, amelyet e világon csak félig-meddig csillapíthattam, ki akarom tombolni rajta.*” Ez a maga módján cáfolhatatlan logikájú és a papságénál voltaképpen sokkal mélyebben istenhívó argumentáció, annál nevetségesebbé válik, minél eszelősebb dühvel követeli az elfogadtatását. „*Midőn harmadnap ismét, mivel nem hurkolhatták a bitóra, a saját lábán kellett a létráról lejönnie: ádáz gyűlölettel rázta öklét, elátkozván az embertelen törvényt, amely nem engedi őt pokolra szállni*”; és hogy továbbá egyetlen kívánsága: „*kivégződni és elkárhozni*”. (Márton László fordítása.) A zárójelenet siralmas komikuma mindenekelőtt két feloldhatatlan ellentmondás tényének köszönhető: egyrészt Piachi betű szerint érti a papság által csak spirituális szimbólumként felfogott pokol és mennyország képzetét; másrészt egy számára tökéletesen morális cél érdekében kíván alászállni az amoralitás legmélyebb honába. Persze egy meglehetősen földhözragadt érzület is megteszi: hiszen van-e kacagtatóbban groteszk vágy annál, mint ha valaki habzó szájjal követeli a saját kivégzését? Piachi léte nemcsak maga, de a világ számára is elviselethetlenné válik: a

pápa kénytelen elrendelni, „*hogy végezzék ki az öregotthon feloldozás nélkül*”.

Kleist szenvedélyes zenerajongó volt. Ifjúkorában derekasán kezelte a klarinétot, és élete utolsó évéből származó, 1811-ben unokahúgához, Marie von Kleisthez intézett egyik levelében így vall a muzsikához kötődő érzéseiről: „*E művészetet úgy tekintem, mint a gyökérét vagy – iskolásan fogalmazva – sokkal inkább, mint az algebrai képletét az összes többinek, és ha már van egy költőnk – akivel persze semmilyen módon nem merném összehasonlítani magam –, aki a maga művészetéről szőtt összes gondolatát a színekre vonatkoztatja, akkor én, már kora ifjúságomtól kezdve, a magam költészetéről alkotott minden gondolatomat a hangokra vonatkoztatom. Úgy hiszem, hogy a generálbasszus tartalmazza a költői művészetéről szóló legfontosabb adatokat.*” Hogy egészen pontosan mire is gondolt Kleist, azt már soha nem fogjuk kideríteni. Ám a SZENT CECÍLIA című legenda alcíme megadja számunkra a reményt, hogy kihüvelyezhetjük: micsoda voltaképpen az író szerint „*a zene hatalma*”. Meglepő módon a kleisti zenefelfogáshoz szolgáló érveket egy majdnem kétszáz évvel későbbi szövegben találtam, egy interjúban Ciorannal, melyet a már említett Nappali házban olvashatunk: „*Ez az egyetlen művészeti ág, amely az abszolútum szónak megadja a maga értelmét. A zene a megélt abszolútum, ami ugyanakkor csak egy hihetetlen illúzió közvetítésével válik lehetővé, hiszen rögtön szertefoszlik, mihelyt ismét beáll a csend. A zene az illanó abszolútum, ami merőben paradoxon. E tapasztalat egyenest megköveteli, hogy fennmaradása érdekében végtelenül ismétlődjék...*” És még egy fontos megjegyzés: „*A zenének tébolyítania kell tudnia, különben mit sem ér.*” (Kardos Péter fordítása.)

Akárha a SZENT CECÍLIÁ-ról íródtak

volna e sorok. Itt valóban tébolyít a zene: a négy, képrombolásra készülődő testvér megzavarodik a régi olasz miséből származó *Gloria* megszólalásakor, egyetlen vágyuk hátralévő életükben, hogy újból és újból rázendítsenek erre az énekre. Aki monomániás, a mozdulatlan, a kimerített időpillanatban él, vagyis az időn kívül voltaképpen. Ez a szakadatlan ismétlés valódi értelme: monomániásan mindig egyetlen kítüntetett idődarabkában élni. Piachi egyetlen törekvése, hogy újból és újból szétmázolja Nicolo agyát a falon. A Kleist-hősök zenei módon, vagyis elviselhetetlenül élnek: a *Gloriát* éneklő négy fivért kénytelenek bolondokházába zárni, mert korántsem jámbor, embernek (és Istennek?) tetsző módon zengik a Megváltó dicsőségét: „*iszonytató, háborzongató hangon kezdik énekelni a Gloria in excelsis. Leopárdok és farkasok adnak ki ilyen hangokat, midőn csikorgó fagyban a mennyboltra üvöltenek: biztosíthatom kegyedet, hogy a ház oszlopai belerendültek, és a tüdejükből láthatóan kiáradó lélegzet nyomása alatt a megcsörrenő ablakok, mintha az üveglapokra több marok nehéz homokot hajítottak volna, kitöréssel fenyegettek.*” (Forgách András fordítása.)

Talán ez volna hát a „*zene hatalma*”, az ismétlés végtelen vágya, az örök és csillapíthatatlan sóvárgás az elviselhetetlen után. Heinrich von Kleist művészete az egyik legszebb ajándék az elviselhetetlen oltárán. Akár az életét záró jelenet: a halálvágy diadalittas hagymázában fogant utolsó levelei arról tanúskodnak, hogy ő maga is végtelen sokszor elismételte volna a szcénát, hogy előbb szíven löve Henriette-et, aztán a saját fejébe röpítse a második golyót.

Bán Zoltán András